

KITARTANI, DE MEDDIG?*

A 2Thesz 2,1-12 elemzése

Kókai Nagy Viktor

I. BEVEZETÉS

Már első olvasásra feltűnhet, hogy a szöveg miközben ugyan említ konkrét eseményeket, teljesen általános kijelentéseket tesz. Éppen ez teszi nehezen értelmezhetővé, főleg akkor, ha ehhez hozzávesszük, hogy ez az egyetlen történelem-apokaliptika (vö. Jel 13) a teljes Pálhoz kapcsolható irat együttesben.¹ Nem véletlen, hogy a szöveg hatástörténete bővelkedik aktualizálásokban.² Sok esetben vélték úgy az értelmezők, hogy a szövegben koruk történeti személyei jelennek meg, saját kortársakra vonatkoznak az ítéletes szavak. Ilyen típusú értelmezésekkel találkozunk már az egyházatyáknál, de ez a tendencia jelenik meg, egészen az 1800-as évekig.³ Ugyancsak feltűnik, hogy a teljes 12 versben szó sem esik a „jók” sorsáról, csupán a rosszak végidők béli szerepét, majd elveszésüket taglalja az író. A végidők témáját az a feltételezés teszi aktuálissá,

* A 2009. május 4-én a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen megrendezett „Az apokaliptika eredete és formái” című konferencián elhangzott előadás átdolgozott és bővített formában.

¹ K. BEREGER, *Theologiegeschichte des Urchristentums*, Tübingen ²1995. 603

² W. Bornemann négy alaptípusát különbözteti meg a magyarázatoknak, 1) naiv-dogmatikus; 2) protestáns-polemizáló; 3) dogmatikus-történeti; 4) történetkritikai (in W. BORNEMANN, *Die Thessalonicherbriefe*, Göttingen, 1894. 400k.).

³ A szöveg hatástörténetéhez lásd A. C. THISELTON, *1 & 2 Thessalonians Through the Centuries*, Malden-Oxford-Chichester, 2011. 214-242. Konkrét példaként említhetjük ezen a helyen Kálvin magyarázatát (KÁLVIN J., *Pál apostol Thesszalonikabelieknek írt leveleihez*, Felsőörs, 2003.). Értelmezése érdekessége, hogy miközben a régieknek a kísérletét, a személyek azonosítására „léha dolog”-nak (i.m. 93) „dajkamesének” nevezi, alig később maga a pápasággal és a pápával azonosítja az itt leírtakat (i.m. 94k; 97). Ugyanakkor érdekes, Kálvin kifejtve gondolatait, ezen megállapítása ellenére, saját korát nem tekinti végidőnek.

hogy a gyülekezetben valaki, valakik az Úr napjának, de mindenképpen az ehhez vezető folyamatok elindulásának beköszöntét hirdetik (ἐνέστηκεν - a perfektumi forma egyértelműen arra utal, hogy mindez már megtörtént),⁴ valamiféle Pálnak tulajdonított levélre hivatkozva, profetikus kijelentésekkel alátámasztva állításukat. Ennek a tanításnak a cáfolata teszi szükségessé, hogy a szerző valamiféle menetrendet adjon a végidők eseményeiről, melynek alapvető tanítása mégiscsak az lesz, hogy Isten kezében vannak, Ő irányítja a történeteket. Ugyancsak hangsúlyos, hogy az olvasóknak alapvetően az eszükben kell bízniuk, hogy ne veszítsék el józanságukat, tehát a szerző a 2Thessz 2,2-ben az értelemre apellál (νοῦς), amely vers egyébként tekinthető a teljes levél központi gondolatának is.⁵ Az intő beszéd egyértelműen az 1,3-12-re épül, hiszen a gyülekezet elhívása és erre épülő hite nélkül mindez csupán üres, tartalmatlan tanítás lenne. Ugyanakkor az is kétségtelen, hogy a szerző számára nem a jövő válik igazán fontossá (ez általánosságban igaz az apokaliptikára), hanem a jelen. Nem dogmatikai tanítást akar tehát adni, hanem etikait.⁶

A szöveg két nagyobb egységre osztható. Egyfelől megjelenik abban egy tradicionális anyag (2,3k.8k), másfelől ennek az anyagnak az értelmezése, aktualizálása a szerző által (2,5-7.10b-12). Ez utóbbiak megtörik a szöveg stílusát, amit jól érzékeltet, hogy ha eme néhány vers nélkül olvasnánk a szöveget, nem lenne hiányérzetünk, de számos más tény is erre utal.⁷ A kontraszt, ami megjelenik egyfelől a 3b-4. 8-10a és az 5-7. 10b-12 versek mondanivalójában arra engednek következtetni, hogy itt két hagyománytörténetileg egymástól elkülönülő anyagról van szó. „Az elsőben egy feltehetőleg a szerző és a címzettek számára már ‚tradicionális’ nézet hagyományozódott az Antikrisztusról. A másik rész az újat, a szerző saját gondolatait közli.”⁸ Ugyanakkor, ki is emelkednek a szövegből, mintegy értelmezési kulcsot adva a leírtakhoz, az 5-7 azáltal, hogy valami, vagy valaki még visszatartja a törvénytípró ténykedését, akinek el kell tűnnie ahhoz, hogy végül eljőjjön a törvénytípró ideje, amit majd az Úr eljövetele követ; a 10b-12 pedig azzal, hogy az elveszettek sorsát taglalja. Az 5-7-ben megjelenő időre vonatkozó szavak halmozása (εἶτι; καὶ νῦν; ἤδη; ἄρτι; ἔως; καὶ τότε) pedig egyértel-

⁴ A különféle álláspontok bemutatásához lásd M. J. J. MENKEN, 2 *Thessalonians*, London-New York, 2002. 98kk.

⁵ MENKEN, 97, továbbá vö. THISELTON, 213

⁶ W. MARXSEN, *Der zweite Thessalonicherbrief*, Zürich, 1982. 79. 81

⁷ A szöveg összefüggését tulajdonképpen két szakasz töri meg, a 2,5-7 és a 2,10b-12, hiszen míg a többi versben egyértelműen ószövetségi párhuzamokat találunk, az alakok és az események konkrétan megnevezetnek és meghatározottnak, ill. a kulcsszavak is a szoros összetartozás mellett szólnak, ebben a két szakaszban mindezt nem találjuk meg – részletesen lásd W. TRILLING, *Untersuchungen zum 2. Thessalonicherbrief*, Leipzig, 1972. 75-93

⁸ W. TRILLING, *Der zweite Brief an die Thessalonicher (EKK X/V)*, Zürich, 1980. 71

művé teszi, hogy ez határozza meg a jelent (eltérően a 2,3bk.8-10a-tól, ahol jövőidejűek a történések). Az így nyert idő azonban nem csupán pozitív lehetőségeket rejt magában, miszerint van még idő életünk megváltoztatására, de felcsendül benne a figyelmeztetés is, attól, hogy a törvénytípró nem jelenik meg nyíltan, még ténykedik és veszélyezteti az emberek életét. Ennek a ténykedésnek a következményei jelennek meg a 10b-12 versekben. A 12 verset elolvasva pedig megállapíthatjuk, hogy a mennyei történéseknek földi, tehát tapasztalható vetületei azok, amelyek tájékozódási pontot adhatnak a gyülekezetnek belátni, a kegyelem ideje még tart. Amiként van egy hatalom, ami nyilván Isten rendeléséből kifolyólag még ideig-órái visszatartja a törvénytípró megjelenését itt a földön, úgy a törvénytíprót már a mennyei Jézus Krisztus pusztítja majd el „szájának leheletével” (2,8), ezzel mérve végső csapást a Sátánra, akinek földi megjelenése volt a törvénytípró.

II. ISTEN MŰVÉT LÁTNI A TÖRTÉNELEMBEN

Az első két versben írja le a szerző a rész témáját, ami nem más, mint az Úr napjának kérdése. Az első vers felütése Ἐρωτώμεν δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί meg-egyezik az 1Thesz 5,12-vel, de ott azt egy parainetikus rész követi, míg ezen a helyen inkább tanításnak tekinthetjük az író szavát. Maga az ige mindkét jelentést hordozza, kérni és inteni szorosán összefüggnek.⁹ A παρουσία kifejezésről érdemes megjegyeznünk, hogy azt Pál szinte csak az 1Thesszalonikai levélben alkalmazza (2,19; 3,13; 4,15; 5,23), ezen kívül csupán egyszer használja ebben az értelemben (1Kor 15,23). A későbbi iratokban sokkal több alkalommal találkozunk a szóval pl. Máténál és a 2 Péterben. Ugyanakkor érdekes, hogy a törvénytípró eljövételére is ezt a szót alkalmazza a levél írója (2,9), ez a jelenség pedig azzal magyarázható, „hogy a levélírás idején a παρουσία fogalom a keresztyén szóhasználat bevett eleme volt”.¹⁰ Vagy talán még elfogadhatóbb magyarázat erre, hogy az apostol ezt a kifejezést, az eseményeket összefoglaló, azok mindegyikére utaló fogalomként alkalmazza,¹¹ és ebbe a rossz végidőbeli megjelenése éppen úgy beletarozott, mint a jóé, Krisztusé. Az Úr eljövetelkor a hívek összegyűlnek hozzá, mely kifejezés háttérben felfedezhető az 1Thesz 4,17 „találkozás” gondolata, amivel szinte azonos jelentéstartalmat hordoz, sőt az is elképzelhető, hogy éppen a jelentésbeli hasonlóság, de mégis az ettől való árnyalatnyi eltérés okozza, hogy a szerző az Újszövetségben egyedülálló módon,

⁹ E. REINMUTH, Der zweite Brief an die Thessalonicher, in N. Walter, E. Reinmuth und P. Lampe, *Die Briefe an die Philipper, Thessalonicher und an Philemon (NTD 8/2)*, Göttingen, 1998. (157-202), 176

¹⁰ GERÉB Zs., *A thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*, 2004. 137

¹¹ MARXSEN, 78

a végidők eseményeinek leírására használja az ἐπισυναγωγή főnevet.¹² A második versben két igével jellemzi a szerző azt a viselkedésformát, amit a gyülekezetnek kerülnie kell, ha bármilyen módon meg akarnák téveszteni. Az első igét (σαλεύειν - megrázkódni, ingadozni, megingatni) átvitt értelemben alkalmazza a levél írója (vö. ApCsel 2,25 – „meg ne inogjak”; egyéb helyeken fizikális mozgást jelöl lásd Mt 11,7; Mk 13,25; Pálnál 15 alkalommal) és az értelem, gondolkodás józanságára int, a második ezzel szemben (θροεῖσθαι - megijedni, megrettenni, hirtelen félelemmel felizgat) az érzelemre vonatkozik (vö. Mk 13,7). Általánosságban elmondható, hogy az itt alkalmazott szavak azon kifejezések negatív párjai, amelyekhez a Bibliát olvasó ember szeme inkább hozzá van szokva a parainetikus szövegek kapcsán: megállni, megmaradni, erősíteni. A tévtanítások három, alkalmasint a gyülekezetben elfogadott és gyakorolt formában jelenhetnek meg, egyfelől, amikor az a lélektől származik (hamis prófétálás),¹³ másfelől a beszéd, tanítás, harmadrészt egy hamis levél által, amit Pálnak tulajdonítanak (ὡς δὲ ἤμων - mintha tőlünk). Ez esetben feltehetőleg inkább valamiféle hamis értelmezésre hívhatja fel a figyelmet a szerző, mintsem az 1Thesszalónikai levélre, hiszen alig később a 2Thesz 2,15-ben a levél ismét egyes számban áll, és az abban, valamint a tanításokban megszólaló hagyományokhoz a gyülekezet tagjainak szilárdan ragaszkodniuk kell. Itt már sokkal nagyobb biztonsággal állítható, hogy az első levélről van szó, viszont akkor a 2,2-ben nem lehetett arról szó, hiszen ez esetben ellentmondana önmagának a levél szerzője.¹⁴ Tulajdonképpen a 2,2 végén jelenik meg az a konkrétum, ami okot adhatott a szerzőnek levele megírására: „mintha az Úr napja már itt lenne”. Ebben a hamis értelmezésben annak hirdetői Pálra hivatkoznak, ill. az apostol valamely levelére (vö. 2Pét 3,15k).

¹² TRILLING, Der zweite Brief, 74. Megjegyzendő, hogy a zsidó irodalomban ez Izrael népének újra egyesülésére vonatkozott a messiási időkben (lásd REINMUTH, 176k). Népét Isten maga gyűjti össze a fogságból (pl. Ézs 27,13; 43,4-7; Jer 31,8), ill. majd az üdvözítés idején (2Makk 2,7; Sir 36,10). Később azzal az elképzeléssel is találkozunk, hogy Isten népét nem Isten maga, hanem képviselője gyűjti majd egybe pl. a Messiás – SalZsolt 17,26 – a témához lásd MENKEN, 96k. A kifejezés ezen kívül csak a Zsid 10,25-ben fordul elő névszói értelemben, ahol az egyház közgyűlését, ill. gyülekezetét jelöli (vö. Geréb, 137).

¹³ A kifejezés érdekessége ez esetben, hogy miközben elfogadhatjuk, hogy itt a prófétálásra utal a szerző, az elmondottakból az is nyilvánvaló, hogy hamis prófétálásra (lásd Kálvin, 91).

¹⁴ Más véleményen van E. Reinmuth, szerinte itt egyértelműen az első levélre történne utalás, és ebből adódóan a helyes tanítás kritériuma az lesz, hogy az egykori szóban elhangzott tanításokkal egyező legyen a most elhangzó is, vagyis az előttünk levő levél képviseli azt (i.m. 175; 177). Ugyanezt az álláspontot képviseli W. Marxsen is. „... a 2Thesz szerzője írásával az 1Thesz-át akarja helyettesíteni. Mivel azonban ezt természetesen mondhatja ki, könnyen érthető, miért fogalmaz ennyire pontatlanul...” (i.m. 80) és T. Holz is (T. HOLZ, *Thessalonichbriefe*, in TRE 33, 2002. [412-421], 419). Az 1Thesz 4,13-5,11 hamis értelmezését gondolja ennek a kijelentésnek a hátterében pl. MENKEN, 97.

Azt a kérdést ez esetben nyitva kell hagynunk, és talán a szöveg megértése szempontjából nem is elengedhetetlenül fontos, hogy vajon miféle csoport állhat a tévtanítások háttérében. De az kijelenthető, hogy ennek a csoportnak a meghatározása nagyban függ attól, mikorra tesszük a levél írásának időpontját. Ha Pált tekintjük szerzőnek,¹⁵ úgy valamiféle rajongó közösséget feltételezhetünk a tévtanítás háttérében, ha viszont késeinek tekintjük az írást, akkor egy korai gnosztikus csoport is elképzelhető.¹⁶ Az viszont mindenképpen figyelemre méltó, hogy bármilyen csoport is legyen a tévtanítások háttérében, a szerző alapvetően csak az események bekövetkezésének időpontja kapcsán vitatkozik velük, az események tartalmát illetően a szövegünk nem utal arra, hogy abban jelentős eltérés lenne a tévtanítók elképzelése és a szerzőé között.¹⁷

A 3. verstől kezdődik a téma kifejtése, abból az alapvetésből kiindulva, hogy az Úr napja még nem jöhetett el, hiszen azt meg kell előznie, a hittől való elszakadás és a törvénytíró megjelenése. Ez utóbbi személy kilétéről semmi közelebbit nem tudunk meg a szövegből, jóllehet cselekedeteiből valamiféle képet nyerhetünk róla (4.v.), viszont a határozott névelő miatt jó okunk van feltételezni, hogy a címzettek számára éppen annyira egyértelmű volt konkrét volta, mint a levél írója számára. Az bizonyos, hogy egy emberről van szó, nem valamiféle démonikus, sátáni hatalomról. Feltehetőleg, ez esetben a levél szerzője valamiféle zsidó-apokaliptikus tradícióra támaszkodik,¹⁸ amelyben ez a menetrendszerű eseménysor jelent meg. Ezt a feltételezést erősíti az ἀποστασία (eláll, eltávolodik az igazságtól, hitehagyás, vallási [politikai]¹⁹ elpártolás) kifejezés, amivel összesen két alkalommal találkozunk az Újszövetségben. Ezen kívül az ApCsel 21,21-ben, ahol konkrétan a zsidóknak Mózesztől való elszakadásáról van szó, követve az ószövetségi tradíciót (vö. Józs 22,22; Jer 2,19; 2Krón 29,19), ami pl. Dániel könyvében is megjelenik, amikor IV. Antiochos rettegett uralma alatti elszakadásról szól a könyv írója (Dan 9,26; 11,31-39; vö. továbbá 1Makk 2,15). Ezek után még nehezebben

¹⁵ Ehhez a véleményhez és az ezen nyugvó magyarázathoz lásd W. NEIL, *The Epistle of Paul to the Thessalonians*, London, 1950. 158k

¹⁶ A téma bővebb kifejtéséhez lásd TRILLING, *Der zweite Brief*, 78kk. W. Trilling ehhez kapcsolódóan egyértelműen a második lehetőség mellett foglal állást, vagyis hasonló situációt feltételez, mint ami a 2Péter szerzőjét írásra indította, még ha más utat is talál a 2Thesszalonika szerzője feloldani a problémát (*Der zweite Brief*, 79.).

¹⁷ Lásd MENKEN, 100k

¹⁸ REINMUTH, 176; vö. továbbá TRILLING, *Der zweite Brief*, 81

¹⁹ W. Neil utal a szónak a politikai jelentésére is, hozzátéve, hogy itt nyilvánvalóan annak vallási jelentése a hangsúlyos, amit már a zsidóság is alkalmaz, mint ahogyan azt is fontosnak véli kiemelni, hogy ez esetben nem gondolhatunk a zsidók elutasító magatartására, ami már történik, sem a keresztyén aposztázásra, sem arra, amire a Mt 13,24-30 utal, vagyis a búza és a konkoly együtt létezésére (i.m. 160).

konkretizálható a leírás mögött megjelenő valóság. Mindennek fölébe fogja emelni magát a törvénytípró, a kárhozat fia²⁰ – nyilván általánosságban itt a mózesi törvényekről volt szó, ami esetünkben keresztyén tartalmat nyer²¹ –, ami szent (vö. Ézs 66; Dán 11,36kk) és Istennek mondanak,²² tehát Isten tiszteletéhez kapcsolódik (kegytárgyak, oltár, ajándékok), olyannyira, hogy még az Isten Templomába is beül, azt állítva magáról, hogy ő isten (vö. 2Tim 3,5; Júd 8,10; 2Pét 2,1.12). Ez esetben nem lehet érv a Templom megjelenése a korai szerzőség mellett, hiszen a kép általánosan elterjedt volt az utópisztikus-apokaliptikus ábrázolásokban, arról nem is beszélve, hogy a pszeudoepigráf szerző azzal is nyilván tisztában volt, ha levelét valódi Páltól származó levélként akarja bemutatni, akkor ebben is hiteles kell legyen: amikor Pál írta volna a levelet, a Templom még állt. Akik a levelet Páltól származónak tekintik, ezzel szemben úgy magyarázzák ezt a részt, hogy a Templom még állt a levél megírásakor és a törvénytípró nem lenne más, mint Caligula császár (vagy valamely korábbi történelmi személyiség: Antiochos, Pompeius), aki saját szobrát akarta beállíttatni a templomba a levél megírás előtt egy évtizeddel (Kr.u. 40), de parancsa végrehajtását megakadályozta meggyilkolása. Ezen politikai alakoknak a prototípusa pedig Antiochos Epiphanes lenne,²³ a rettegett ellenség, aki úgy jelenik meg a zsidó iratokban, mint a legfőbb gonosz, akinek célja egyértelműen az volt, hogy még a föld színéről is eltörölje a zsidóságot. Más megközelítés szerint ennek a résznek teológiai, mitológiai értelmezését kell előnyben részesítenünk, ami az Ószövetségi tradícióból kiindulva valószínűbbnek látszik, mint a történelmi értelmezés, ill. az is érv lehet e mellett, hogy a környező népeknél is elterjedt volt ez a képvilág.²⁴ Van azonban olyan vélemény is, hogy itt a Templom az egyházra vonatkozna, ami így alkalmas volt arra, hogy a pápaság kritikájaként szolgáljon ez a passzus.²⁵

²⁰ A „törvénytípró” és a „kárhozat fia” egyértelműen semitizmusok – lásd MENKEN, 103k

²¹ A keresztyén tradícióban számos jelenség kapcsolódik a végidő eseményéhez, úgy mint a népek egymás elleni háborúskodása (Mk 13,7kk), hamis próféták és tanítók megjelenése az egyházban (Mk 13,22; 1Tim 4,1-3, 2Tim 4,3), üldözések (Mk 13,9-13). Ebből világosan kiderül, hogy „nem politikai jellegű elfordulásra gondol (Izrael elszakadása a Római Birodalomtól), ahogyan azt sok egyházatya értelmezte” (GERÉB, 142). Az apokaliptikában megjelenő típusok képek kiváló áttekintését adja D. C. SIM, *Apocalyptic Eschatology in the Gospel of Matthew*, Cambridge, 1996. (23-53)

²² Kissé bizonytalan, mit jelent ezen a helyen a „mindennek, amit istennek... mondanak” kijelentés. Arra vonatkozik vajon, ami koronként annak tekintenek a hívek, vagy azokra az istenekre vonatkozna, akik valójában nem azok? Talán a leghelytállóbb értelmezés, amit *W. Trilling* is javasol, miszerint általánosságban semmibe vesz mindent, amit az emberek Istenként elismernek (Der zweite Brief, 85).

²³ Vö. Neil, 163. 167kk. Továbbá BALLA P., Pál levele a thesszalonikaiakhoz, in: Pecsuk O. (szerk.), *Bibliaismereti kézikönyv*, Budapest, 2004. (605-614), 612k

²⁴ NEIL, 169kk

²⁵ KÁLVIN, 94. lásd továbbá GERÉB, 143

Modern értelmezéssel talán tekinthetjük őt az autonóm embernek, aki vélt szabadsága érdekében szakítani kíván Istennel, és ágál minden Hozzá tartozó dolog ellen.²⁶ Bármelyik értelmezés is legyen helytálló,²⁷ az bizonyos, hogy fokozódni fog a feszültség, egyre gonoszabb napok jönnek, a káosz egyre nő. Ennek az időszaknak a leírására elszórtan több képpel is találkozhatunk az Újszövetségben, ahogyan arra fentebb utaltunk, de azt is észre kell vennünk ezzel kapcsolatban, hogy ezek a szövegek mind későbbiek Pálnál.

A törvénytípró ábrázolása itt félbeszakad (2,5-7) és a szerző a gyülekezetel együtt töltött időszakra hivatkozik, konkrétan egy olyan tanításra, melynek ismeretét feltételezi a gyülekezet részéről. Hasonló szerkezetet láthatunk az 1Jn 4,3b-ben is, külön erősíti a párhuzamot a $\kappa\alpha\lambda\ \nu\upsilon\nu$ és az $\eta\delta\eta$ alkalmazása.²⁸ Az imperfektum használata arra utal, hogy ez a tanítás többször visszatért a levél szerzőjeként beállított Pál prédikációiban. Nyilvánvalóan, ezzel akart valódi súlyt adni tanításának, a levél írója,²⁹ vagy inkább felmutatni, ez a tanítás felel meg igazán az apostol teológiai gondolkodásának, amit már ismerhetnek az olvasók.³⁰ Ezt a feltételezett tudást egészíti ki, vagy aktualizálja most a levelében, amire egyértelműen utal az idősíkok megkülönböztetése, amit a 6 versben szereplő $\nu\upsilon\nu$ tesz világossá.³¹ Itt ütközünk bele abba a problémába, amire már a bevezetőben utaltunk. A törvénytípró megjelenését valami ($\tau\acute{o}\ \kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$ 6.v.), vagy valaki ($\acute{o}\ \kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$ 7.v) még visszatartja. Ennek a bizonytalanságnak két oka lehet. Egyfelől, elképzelhető, hogy tudatosan titokzatosan fogalmaz a szerző és úgy vélte, a gyülekezet pontosan fogja érteni, mire gondol.³² De valószínűbbnek tűnik, hogy nem annyira a visszatartó kiléte válik fontossá a szerző és a címzettek számára, mint sokkal

²⁶ MARXSEN, 81

²⁷ A téma részletes kifejtéséhez lásd TRILLING, *Der zweite Brief*, 105-109

²⁸ TRILLING, *Untersuchungen*, 82

²⁹ KÁLVIN, 98

³⁰ Természetesen itt rögtön közbevethető lenne, hogy ez nem így van, hiszen egészen mást tanít az apostol az 1Thessz levélben, mint ahogyan az is zavart okozhat az értelmezésben, hogy ekkor már a gyülekezet tagjai egyáltalán nem is tudhatták, mit tanított egykoron, két generációval korábban az apostol. A szerző azonban meg van győződve róla, hogy ha Pál most tanítana, egy ehhez egészen hasonló álláspontot képviselne (vö. MARXSEN, 82).

³¹ Két fordítás is lehetséges, az egyik a „most” kifejezést a „tudni” igéhez kapcsolja (azt is tudjátok most, vagyis a visszatartóról eddig nem hallottak – vö. M. Dibelius), a másik a melléknévi igenévhez ($\tau\acute{o}\ \kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\chi\omicron\nu$) kapcsolja, tehát annak jelenidejűségét hangsúlyozza – vagyis a visszatartó most működik (lásd BORNEMANN, 365kk; továbbá TRILLING, *Untersuchungen*, 80). Az új fordítás ez utóbbit javasolja, *Geréb Zs.* az előző mellett foglal állást, „mert a mondat logikája ebbe az irányba mutat” (i.m. 145).

³² Számptalan javaslat született arra, kit, vagy mit kell érteni visszatartó hatalom alatt. A kommentár részletekbe menően foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel, csak néhány jellegzetes példát kiemelve, a visszatartó hatalom maga Isten lenne, vagy a Római Birodalom, a római egyház, esetleg a római császárság, ill. a római császár. Vö. többek között TRILLING, *Der zweite Brief*, 94-102; GERÉB, 145k

inkább funkciója, vagyis Istentől eredő feladata,³³ hogy a törvénytípró korlátlan hatalmát még ideig-óráig visszatartsa, esélyt adva ezzel a megtérésre, alkalmasint meghosszabbítva a kegyelmi időt (vö. Hab 2,3). A tanítás mögött elementáris erővel jelenik meg a meggyőződés: mindent Isten akarata ural, az ő kezében van a döntés az időkről és napokról. És ez még abban az esetben is érvényes kell legyen, ha tudjuk, a törvénytípró titokban már munkálkodik (7.v.), viszont éppen titkossága miatt ezt nem mindenki látja – a gyülekezet tagjait azonban éppen ez különbözteti meg „mindenkitől”. Érdekes, belegendolni, mi lesz ennek az ismeretnek a következménye a gyülekezet számára. Míg a kívülágnak ez gyakorlatilag a kegyelmi idő meghosszabbodását jelenti, a gyülekezetnek a kísértésekben való helytállás idejét, hiszen ők tudják, hogy mindez hová vezet. A levél szerzőjének célja éppen a kitartásra buzdítás, a megállás a hitben, mindaddig, amíg a visszatartó el nem tűnik.³⁴ Vannak, akik ebből kiindulva, miszerint a visszatartónak el kell tűnnie, arra következtetnek, hogy itt egy negatív erőről lenne szó (Róma és a császár?),³⁵ mások ezzel szemben egyértelműen pozitívnak tartják.³⁶ Kálvin a semleges nemű alakot – csatlakozva Chrisosthomoshoz – a Római Birodalomra vonatkoztatja, a hímnemű alakról pedig úgy vélekedik, hogy mivel a „visszatartó” és az „el kell tolatnia az útból” kifejezések ugyanazon személyre vonatkoznak, ez csak az Antikrisztus lehet.³⁷ És olyan véleménnyel is találkozunk, hogy a visszatartó maga Isten lenne, aki az egyház missziói tevékenysége által akadályozza az Antikrisztus munkáját.³⁸ A legszimpatikusabb véleményt mégis W. Marxsen fogalmazza meg: A szerző „tudatosan szól talányosan. Ezt a talányt egyáltalán nem tudjuk feloldani; és éppen ezért nem is kell kísérle-

³³ Itt utalnunk kell arra a véleményre is, amely a visszatartó mögött egy ugyancsak Isten ellenes csoportot és annak profetikus képviselőit érti (vö. 2Thesz 3,6kk), akik a gyülekezet összezavarodottságának előidézői lennének. E magyarázat egyik tartópillére az a megállapítás, hogy a kifejezés Pálnál alapvetően negatív tartalmú, ami viszont elveszíti bizonyító erejét, ha a páli szerzőség lehetőségével nem számolunk. Vö. TRILLING, Der zweite Brief, 90k

³⁴ ἐκ μέσου γίνηται - a kifejezés szó szerint azt jelenti, eltűnni a középről. A magyar fordítás jól érzékelteti ezt, amikor az útból való eltűnésként fordítja, hiszen ez által válik járhatóvá az út, ha a közepéről eltűnik az akadály. A görög nyelvű Bibliában a kifejezés mindig a rossz, a bálványok és istenek eltüntetésére vonatkozik, szóval mindenre, ami Isten ellen működhetne Izraelben [vö. Gen 35,2; Ex 31,14; Num 16,33 stb.] (REINMUTH, 179).

³⁵ Vö. pl. BALLA, 612

³⁶ TRILLING, Untersuchungen, 83

³⁷ I.m. 98kk

³⁸ GERÉB, 147 – Itt azért érdemes megjegyeznünk, hogy noha az Antikrisztus kifejezéssel az Újszövetségen belül csak a jánosi levelekben találkozunk (1Jn 2,18.22; 4,3; 2Jn 7). Mindazonáltal érthető, ha a magyarázatokban feltűnik ez az értelmezés, éppen „törvénytípró” és a „kárhózat fia”, valamint a „visszatartó” pontos meghatározhatatlansága miatt. Ebből adódik, hogy azokban a magyarázatokban, amelyek alapvetően az Antikrisztusról szólnak gyakorta feltűnik a 2Thesz 2,4 – lásd THISSELTON, 213-217.

tet tenni rá.”³⁹ „Bár az kétségtelen, hogy a szöveg az ilyen találgatásokat éppen a ‚katechon’-ról szóló bizonytalan beszéde miatt szinte provokálja.”⁴⁰ Mi is úgy véljük, hogy itt nem ez válik fontossá, mivel a keresztyén ember nem félelmekkel teli tekint előre az eljövendő végre, hanem reménységgel, hiszen minden Isten terve szerint történik,⁴¹ éppen ezért egy kicsit talán siettetné is ennek beköszöntét. A levél írója erre a „belső sürgetésre” válaszol, amikor ezt a kritériumot teszi. Amint fentebb utaltunk rá, és ahogyan az a levélből kiderül, a parúzia késése a gyülekezet számára már nem feltétlenül jó hír, hiszen amíg nem jön el, addig ki vannak téve a kísértésnek és az elpártolás veszélyének (3,1kk). Ezzel a háttérrel már érthető, hogy miért kell eltűnnie az útból a visszatartónak, lett légyen bármi, vagy bárki is az – viszont értelmezhetetlené válik ez a kijelentés, ha maga Isten a visszatartó.

A 8 verssel kezdődő szakasz miközben a 4 vershez kapcsolódik (ὁ ἄνομος - itt abszolút értelemben), továbbvezeti az 5-7 versek gondolatát is, erre utal a καὶ τότε kifejezés. Feltűnő, hogy Jézus megjelenése, nem, mint önálló esemény kerül reflektorfénybe, hanem a gonosz hatalomhoz kapcsolódóan, ez is alátámasztja, amire már fentebb utaltunk, hogy a szerző szándéka főképpen a rosszak sorsának taglalása. A visszatérő Úr lehetével pusztítja el ellenfelét (vö. Dan 7,10.11; Ézs 11,4b),⁴² amikor megjelenik.⁴³ Az eztán következő 4 versben elsőként a Sátán munkájának leírását találjuk, majd azoknak sorsát taglalja a levél írója, akik hagyják magukat elcsábítani e hatalom által. Itt válik világossá, hogy a földi események hátterében egy „mennyei küzdelem” áll,⁴⁴ amiben a Sátán is feltűnik egy kvázi ellen-parúzia formájában és az egyetlen vigasztalást az emberek kiszolgáltatottságában – hiszen ez is csodákkal és minden hatalommal történik majd – az jelenti, hogy ennek ellenére Krisztus győzelmével záródnak az események. A reménységet pedig az, hogy mindezen nehézségek ellenére meg lehet maradni az „igazság

³⁹ I.m. 84

⁴⁰ TRILLING, Untersuchungen, 83

⁴¹ Vö. MENKEN, 113

⁴² M. J. J. Menken a kép hátterében felfedezhetőnek gondolja a Zsolt 33,6-ot is, majd megállapítja, ha ez így van, akkor újabb példát látunk arra, hogy az Isten prédikátumát Jézusra alkalmazzák (i.m. 114).

⁴³ A versen belül három kifejezést találunk a végidők béli megjelenésre. Az első az ἀποκαλύπτω, ami ez esetben kontrasztot jelent a 7 versben szereplő „titokban” (μυστήριον) kifejezéssel szemben. Majd a 8b-ben az Újszövetségben egyedülálló módon egymást követően jelenik meg a ἐπιφάνεια és a παρουσία kifejezés. A két kifejezés jóllehet ugyanazt jelenti, árnyalatnyi különbséget mégis felfedezhetünk azok között, míg a „parúzia” a zsidó-keresztyén hagyományban jelzi a végidők eseményét, az „epifánia” a hellenisztikus hagyományból származik. Ez esetben pedig elképzelhető, „hogy az epifánia az első pillanatot jelölne, a parúzia eseményének kezdetén, eltérően magának a ‚megjelenésnek’ a teljességével” (TRILLING, Der zweite Brief, 103).

⁴⁴ D. C. Sim részletes áttekintést ad az apokaliptikus irodalomban megjelenő dualizmusról könyvében (i.m. 35-41) és ennek hatásáról az emberi világra (i.m. 41k; 47-50).

szeretetében” (vö. Zak 8,19; Zsolt 51,8). Feltűnő, hogy az ellenség szinte kizárólag kultikus gaztetteket követ el és célja, hogy elismerést szerezzen és imádják. Ebből adódóan a „végső, döntő harc az első parancsolat miatt robban ki”.⁴⁵ Ez a tény akkor válik érthetővé, ha tisztában vagyunk azzal, hogy a korabeli zsidóságban és keresztyénségben az egy Istentől való elszakadás kéz a kézben járt az erkölcsi romlottsággal. Ha valaki elszakad Istentől, a Tórától, illetve keresztyének vonatkozásában Krisztus törvényétől is elszakad.⁴⁶ A οἱ ἀπολλυμένοι kifejezés pedig arra enged következtetni, mint ahogyan ez később is megjelenik a levélben, hogy valójában senki sincsen biztonságban ebben az időben, bárki elveszhet. Ismételten megbizonyosodhatunk róla, minden történés háttérében Isten maga áll, hiszen, még a tévelygőket is Ő engedi hinni (πιστεύω) a hazugságnak (11.v.), ez a meggyőződés is, mint maga az eszkatológia eseményeinek leírása, ószövetségi gondolkodásra vezethető vissza (vö. 1Kir 22,23; Ez 14,9), de az Újszövetségben is találkozunk azzal (vö. Mk 4,12; Róm 9,18.22). Végezetül az is egyértelmű, hogy a törvénykezésben az fogja eldönteni az ítéletet, hogy kinek mi volt fontos, az igazság (ἀλήθεια),⁴⁷ vagy az igaztalanság (ἀδικία).

III. ÖSSZEFOGLALÁS

A versek értelmezése után megállapítható, hogy a tévtanítások háttérében, melyek ellen felemeli a szavát a szerző, az első levél tanítása is megjelenik, illetve konkrétan az a probléma, amit a gyülekezet életében a parúzia késése okoz. Az erre adható válaszok közül kettő, a szerző számára elfogadhatatlan. Az egyik az a türelmetlenség, ami rajongáshoz vezet, a másik a belefáradás, ami elfásultságban – „hol van az még?” – nyilvánul meg. A probléma megoldására ezzel szemben a szerző egy egészen sajátos utat mutat fel, amihez hasonlóval csak elvétve találkozunk az Újszövetségben. Legszembeötlőbb sajátossága ennek a megközelítésnek, hogy aránytalanul nagy hangsúlyt fektet a végidők negatív szereplőjének ábrázolására – jó példa erre a 2,12, ahol az „igazságban nem hívők” és az „igaztalanságnak örvendők” kerülnek egymás mellé, tehát csak a negatív oldal jelenik meg. Az Úr visszajövetele szinte háttérbe is szorul, noha az is nyilvánvaló, hogy az események bármelyik pillanatban elkezdődhetnek.

⁴⁵ BERGER, 603

⁴⁶ MENKEN, 118

⁴⁷ Az igazság fogalmának alkalmazásához az Újszövetségben lásd Kókai Nagy V. cikkét, külön az ἀλήθεια fogalmához 21-26.

Ami az Isten ellenes erőket illeti, azok azonosítása valamilyen történelmi személyiséggel eredménytelennek mutatkozik. Két alapvető sajátosságuk meghatározható azonban, ami viszont általánosan igaz rájuk. Egyfelől, emberek cselekedetében jelennek meg, amely meghatározásnak az általános jellege miatt szimbolikussá válik a személy, így válik alkalmazhatóvá a kép a mindenkori jelenre. „A vita ahhoz a kérdéshez vezet el, hogy van-e és ha igen, mi a jelentősége a jelennek.”⁴⁸ Másfelől, a végidők eseményének tükrében szemléli jelenét a szerző, amit éppen ezért, a rossz elleni harc kell meghatározzon, mint ahogyan Krisztus is győzedelmeskedik majdan a Sátán felett. A lényegi mondanivaló is ebben szólal meg, Isten az, aki irányítja az eseményeket, az Ő döntése és akarata szerint történik minden, úgy a levél írásának idején, mint a majdan bekövetkező időkben. Több kommentárban találkozhatunk azzal a megállapítással, hogy a levél szerzője – függetlenül attól, hogy Pál az, vagy valaki más – ennél sokkal gorombábban is letorkollhatta volna a tévtanításokat elhívó testvéreket. Hogy miért nem teszi ezt? Nyilván részint azért, mert a szeretet kell áthassa az intést. Másodsorban viszont véleményünk szerint azért, mert ő maga is hasonló sürgetéssel tekint az eljövendő idők felé, hiszen amíg nem következik be Krisztus dicsőséges visszajövetele, addig folyamatosan ott lebeg a bukás veszélye – lásd eltévelyedett testvérek példája. Mivel a levél írója nem hitében, hanem józanságában volt több a tévtanítókat követők-nél, – sőt lehet, hogy a tévtanítóknál is – ebből adódóan, célja sem a közeli végváradalom eliminálása, sokkal inkább annak új mederbe terelése. Itt többé nem az idő válik hangsúlyossá, hanem a reménység és a kitartás fontossága, hiszen a „lankadást pedig a kétségbeesés követi”.⁴⁹ Az Úr napja még nem jött el, hiszen még az azt megelőző események sem következtek be, abban azonban legalább ugyanennyire biztos a szerző, hogy a jelen döntő hatást gyakorol a jövőre. Ennél csak egy valami még biztosabb: az Úr napja el fog jönni és a híveknek erre kell felkészülniük, addig pedig ki tartaniuk minden körülmények között.

⁴⁸ MARXSEN, 78

⁴⁹ KÁLVIN, 91

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- BALLA P., Pál levele a thesszalonikaiakhoz, in: Pecsuk O. (szerk.), *Bibliaismereti kézikönyv*, Budapest, 2004. (605-614)
- BEREGER, K., *Theologiegeschichte des Urchristentums*, Tübingen, 2¹⁹⁹⁵
- BORNEMANN, W., *Die Thessalonicherbriefe*, Göttingen, 1894.
- GERÉB Zs., *A thesszalonikabeliekhez írott levelek magyarázata*, 2004.
- HOLZ, T., *Thessalonicherbriefe*, in TRE 33, 2002. (412-421)
- KÁLVIN J., *Pál apostol Thesszalonikabelieknek írt leveleihez*, Felsőőr, 2003.
- KÓKAI NAGY V., Az igazság fogalma az Újszövetségben, in Xeravits G., Papp M. (szerk.), *Az igazságról*, Budapest, 2011. (20-39)
- MARXSEN, M., *Der zweite Thessalonicherbrief*, Zürich, 1982.
- MENKEN, M. J. J., *2 Thessalonians*, London-New York, 2002.
- NEIL, W., *The Epistle of Paul to the Thessalonians*, London, 1950.
- REINMUTH, E., Der zweite Brief an die Thessalonicher, in N. Walter, E. Reinmuth und P. Lampe, *Die Briefe an die Philipper, Thessalonicher und an Philemon (NTD 8/2)*, Göttingen, 1998. (157-202)
- SIM, D. C., *Apocalyptic Eschatology in the Gospel of Matthew*, Cambridge, 1996.
- THISELTON, A. C., *1 & 2 Thessalonians Through the Centuries*, Malden-Oxford-Chichester, 2011.
- TRILLING, W., *Untersuchungen zum 2. Thessalonicherbrief*, Leipzig, 1972.
- TRILLING, W., *Der zweite Brief an die Thessalonicher (EKK X/V)*, Zürich, 1980.

RESÜMEE

Auf Grund unserer Untersuchung kann festgestellt werden, dass die Belehrung des ersten Briefes auch im Hintergrund der bekämpften Irrlehren erscheint, bzw. das Problem direkt, was die Verspätung der Parusie verursacht. Zwei mögliche Antworten in dieser Situation sind für den Verfasser unvertretbar. Die eine ist die Ungeduld, die zur Schwärmerei, die andere ist die Ermüdung, die zur Apathie führt. Der Verfasser zeigt demgegenüber einen ganz eigentümlichen Weg. Der auffälligste Charakteristikum dieser Darstellung ist die disproportionale Beschreibung der negativen Darsteller der letzten Zeiten. Als Beispiel kann das 2,12 erwähnt werden, in welchem alle, die die Wahrheit nicht glaubten und die, die an die Ungerechtigkeit Lust gehabt haben, stehen parallel zueinander. Somit erscheint nur die negative Seite. Das Zurückkehren des Herrn tritt in den Hintergrund, obwohl es auch eindeutig ist, dass die Ereignisse in jedem Moment beginnen könnten. Was die gegengöttlichen Mächte betrifft, bleibt ihre Identifikation mit irgendwelcher geschichtlichen Größe ergebnislos. Zwei grundsätzliche und allgemeine Eigentümlichkeiten von ihnen kann definiert werden. Einerseits erscheinen die gottlosen Mächte im Tun der Menschen und gerade wegen dem allgemeinen Charakter wird die Person symbolistisch und für die jeweilige Gegenwart anwendbar. Andererseits wird „die Auseinandersetzung um die Frage geführt, ob und welche Bedeutung die Gegenwart hat“.⁵⁰ Die Gegenwart sollte man also hinsichtlich der letzten Zeiten betrachten. Deswegen muss der Kampf gegen die Gottlosen die Gegenwart bestimmen.

In mehreren Kommentaren findet man die Feststellung, dass der Verfasser des Briefes die an die Irrlehre Glaubenden viel grober angewettert hätte. Warum hat er es nicht getan? Teils offensichtlich deshalb, weil die Vermahnung der Liebe auch durchdringen sollte. Teils aber auch – nach unserer Meinung – deshalb, weil der Verfasser die Zukunft auch mit ähnlichen Gefühlen erwartet. Er würde, wenn er die Macht hätte, die Ereignisse auch beschleunigen, weil solange das Zurückkehren des Herrn nicht stattfindet, ist der Untergang auch möglich. Damit war sein Ziel nicht die Enderwartungen zu eliminieren, sondern ihnen eine neue Richtung zu geben, wo nicht mehr die Frage der Zeit wichtig ist, viel mehr die Hoffnung und das Durchhalten. Es ist sicher, dass der Tag des Herrn noch nicht eingetroffen ist, weil nicht einmal die vorherigen Ereignisse geschehen sind. Ebenso sicher ist, dass die Gegenwart für die Zukunft entscheidend ist. Eins ist aber am sichersten, der Tag des Herrn kommt und die Geschwister sollen darauf vorbereitet sein und bis zu diesen Tag durchhalten.

⁵⁰ MARXSEN, 78

